

ANDRÉ HELLER
ZA PLAKANJE
SLATKO,
ZA SMIJANJE
GORKO

LEYKAM
international

ANIMA. 10. OKT. 17

LEYKAM international

André Heller

**ZA PLAKANJE
SLATKO,
ZA SMIJANJE
GORKO**

Pripovijetke iz brojnih godina

S pogovorom
Franza Schuha

Prijevod s njemačkoga
Andy Jelčić

Zagreb, 2021.

Leykam international

NAKLADNIK
Leykam international d.o.o.
Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA
Jürgen Ehgartner

UREDNIKA
Eugenia Ehgartner

PRIJEVOD S NJEMAČKOGA
Andy Jelčić

LEKTURA I KOREKTURA
Neli Mindoljević

© 2021 Leykam international d.o.o., Zagreb
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati ni na bilo
koji drugi način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Naslov originala: „Zum Weinen schön, zum Lachen bitter”.
© 2020 Paul Zsolnay Verlag Ges.m.b.H. Wien

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Ministarstva
kulture i medija RH u Godini čitanja.
Gefördert durch das Bundesministerium Kunst, Kultur,
öffentlicher Dienst und Sport Österreich.

ISBN 978-953-340-126-3

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i
sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001111075.

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI
© André Heller

GRAFIČKO OBLIKOVANJE
Tvrtko Gregurić

TISKARA
Denona d.o.o., Zagreb

Tiskanje dovršeno u rujnu 2021.

**ZA PLAKANJE
SLATKO,
ZA SMIJANJE
GORKO**

PUTNICI SJEĆANJA 3.

Naša mljekarica zvala se Begovich i imala je sijedu kosu skupljenu u punđu kao da je u trenutku nepažnje sebi na glavu istresla gomilicu tučena vrhnja. Smio sam od nje uzimati mlijeko na dug. Svi moji prijatelji svakodnevno bi dolazili po dva slatka peciva sa sirom ili kruha s namazom i vlascem, a majka bi jednom mjesečno plaćala ono koliko bi joj dotad „došla”. Mljekaričina sestra patila je od takozvane elefantijaze, a na desnoj je ruci mogla nositi dvadeset i tri roščića od oraha. Nikada ne bi djelovala odbojno, nego bi nalikovala živome izlogu. Imala je vrlo lijepo lice. (Prvi erotski san kojega se mogu sjetiti događao se između mene i nje, a velika je ruka pritom stvarala sjenu poput kondora koji nepomično lebdi nad žrtvom.) „Malo si previše misliš svoje,” rugala se Begovich, „jemput buš s krletkom došiel po mleko.”

Trgovina je tlocrtom nalikovala jednakokračnome trokutu i nalazila se na uglu Windhagergasse/Leitnerstraße. Zidovi su joj bili presvučeni tapetama sa životinjskim uzorcima. Zapravo je ta prostorija bila dječja soba, odnosno vjerno izrađen dućan u dječjoj sobi. Većina kupaca poznavala se već dugo i cijenila čokoladnu kovanicu koju bi besplatno dobili uz svaku kupnju. „Ovo je jedina stabilna valuta u Europi”, govorili bi. No sestre Begovich sanjale su o drugim kontinentima. Štedjele su za put do Kilimandžara

i kod staroga nekadašnjeg misionara divljenja vrijednim marom učile svahili, „da si divljaki ne bi mislili da smo mi divle i da vide da Bečanke nisu bedaste”. Nedjeljom bi se njih dvije šetale alejama u čipkastim haljinama poput krhkih anđelčića i hranile golubove mrvicama peciva. Kad bi došlo ljeto, govorile bi: „Dolazi Afrika!” I onda bi ih se znalo vidjeti kako s misionarom u Hügelparku uče riječi i igraju šnaps, pri čemu bi ona s elefantijazom povremeno povikala „zatvoreno”, desnom rukom pokrivajući talon.

(1969.)

O PUTNOJ BRZINI

I najmanje mjesto ima svojega pokvarenjaka kojemu zapravo svi zavide jer mu se život odvija s one strane predvidivog, s one strane strpljiva podnošenja i s one strane pravila igre. On služi kao opomena na mračne strane i ponore ljudskoga postojanja. A ipak već ružno govoriti o njemu znači slatku slutnju onoga uzbuđenja kao u vlakiću smrti kojega se stanovnici sunčane strane i pitomih područja moraju tako potpuno odreći.

Dakako da među lošima postoje takve kreature koje su prelijene i nedovoljno odlučne da bi sebe oblikovale vlastitim snagama, pa onda kao priljepci i sateliti jačih osobnosti pronalaze svoj blijedi život. No pravi pokvarenjak jest dragulj koji u cijelosti sam određuje kako je brušen. Njegov sjaj prodire duboko u snove žrtava i sudaca; njime se bavi cijela vojska neprijatelja koja ga neprekidno progoni. Onako kao što kralj dodjeljuje povlastice i naslove, tako on ljudima donosi nemir i suze, poniženja i čuđenje. Dobrima daje svijest o tome da su dobri. Bez njegovih djela riječ grijeh značila bi malo. Zbog toga se pametniji biskupi mole da svaki pokvarenjak ima devet života poput mačke.

Marcela Kreissela moglo bi se smatrati ispunjenjem takve molitve. Izgledalo je da iz svake gadosti izlazi ojačan i neodoljiviji. Zidovi trosobnoga stana, gdje je Kreissel stanovao prekoputa sveučilišta na bečkome Ringu, tijekom godina

svjedočili su većemu broju obećanja nego što bi ih tucet osoba bilo sposobno održati. Često bi Kreissel s prozora promatrao studente i studentice koji bi se iz kamene košnice sveučilišta razmiljeli u svim smjerovima i svaki bi put osjetio iskrenu sućut s njima. Tako su mu se beskorisnima činili njihova marljivost i žeđ za znanjem i tako su ih nehajno nepripremljene na stvarne opasnosti odrasla svijeta otpuštali u divljinu svijeta.

Ponekad bi im poželio doviknuti: „Upišite se u moju školu. Izoštrit ću vam pogled za ono što je korisno i ono što je beskorisno. Pokazat ću vam pokrete glavom ili načine pisanja pisama koji mogu postići tisuću puta više od proučavanja građanskoga zakonika. Želim vam pripovijedati o onima koji imaju moć nad moćnima: o ljubavnicama i momčićima za zabavu, ucjenjivačima i ispovjednicima. Zaboravite portale i raskošna stubišta, arabeskama ukrašene glavne ulaze i crvene sagove. Sve što je važno jest poznavanje stražnjih ulaza i prošaptanih lozinki koje samodopadnu i dostojanstvenu gospodu pretvaraju u vosak u rukama meni sličnih.”

No onda bi Marcel Kreissel pomislio kako je bolje šutjeti i mlade ne obavijestiti ni o čemu od toga jer žrtava nikad dosta, onih koje se brane i poslušnih, kapitalnih i marginalnih, onih za vježbu i remek-djela. U osnovi je on svakoga promatrao očima potpunoga lovca koji procjenjuje divljač prema opasnosti, brzini i snazi da bi je onda usmrtio što bezbolnije.

Za Marcela Kreissela univerzum se sastojao isključivo od žrtava, prijašnjih žrtava, budućih žrtava i jataka. Bilo

je tu i sudaca i državnih odvjetnika, policajaca, privatnih detektiva, odvjetnika i doušnika, no oni su bili jataci u višem smislu riječi kojima je dugovao posebnu zahvalnost. Jer iako ih se bojao, samim svojim postojanjem oštrili bi mu um i budnost, pretvarajući ga u jedinstveno precizno oruđe niskosti.

Svoje godine naukovanja započeo je kao prevarant u najboljim kavanama bečkoga prvog i trećeg okruga tijekom savezničke okupacije između 1945. i 1955. U ono doba svaka je spretnost mogla donijeti kilogram kave ili šteku cigareta *Chesterfield*, a kava i cigarete bili su ljestve za uspon do neba.

Malo poslije postao je svjesnim lakovjernosti čeznutljivih žena. Činjenica da je u ljubavnim prigodama morao dovesti u zabludu tek jednu stranu, a ne dvije ili tri kao pri igranju pokera, što se osim toga radi samo sjedeći, iako mu bolje ideje načelno uvijek padaju na um u ležećemu položaju.

Kad god bi ispočetka nekoj ženi izvukao novac ili kakve druge pogodnosti, očekivao bi udar groma, spoticanje koje bi mu slomilo ruku ili neku drugu Božju kaznu. No nikada se ne bi dogodilo ništa, pa je on stvorio mišljenje da Boga ili nema ili je ravnodušan prema lopovlucima počinjenima nad djevojkama i ženama. Marcel Kreissel ponekad bi čak pomislio da je sam Bog svoj cijeli neshvatljivi svemir sa svim njegovim izobiljem stekao ženidbenim prijevarama.

Tako je ubrzo u svim ženama vidio poziv i neodoljivu priliku. Najveća posljedica njegovih novih uvida bio je potpuni gubitak skrupula. Ona su se upravo premetnula u vlastitu suprotnost jer bi svaki put osjetio duboko zadovoljstvo kad

bi neko žensko biće pustio na tanak led sjajnih obećanja, gdje bi ga ostavio bez potpore kad bi se potrošila korist od njega kao žrtve.

Marcel Kreissel zapravo nije bio lijep muškarac, no na svojim vrhuncima, kad bi se potpuno predao visokoj prevarantskoj školi, lice bi mu poprimilo nešto zaista blistavo, pa se moglo govoriti o fizionomiji.

Gospođica Aurelia Donatelli u svakome slučaju otpočetak nije imala ni najmanjih izgleda prema tom izobilju djelovanja koje se u vidu pokvarenjaka utjelovljena u Marcelu Kreisselu sručilo na njezinu temeljito neiskusnu osobu. Dolazila je iz bogate katoličke veronske kuće, a biće joj je bilo toliko isprano da bi ponetko mogao previdjeti i njezinu priličnu ljepotu. U Beču se zadržavala još samo zato da bi studirala njemački jezik koji u ovome slučaju vjerojatno valja nazivati austrijskim. Njezina joj je obitelj namijenila velike stvari, usmjerene ne samo na brak. Carstvo pločica i sanitarija Donatellijevih obuhvaćalo je cijelu Sjevernu Italiju, a njihova jedinica trebala je nakon diplome samostalno voditi više filijala.

Marcel Kreissel približio se Aureliji na priredbi zaklade Pro Oriente. (Te su crkvene i polucrkvene organizacije predstavljale nenadmašan revir za njegove grabežljive pohode jer bi budnost ljudi u sjeni Rima padala daleko ispod uobičajena nehaja. Naime, tek vrlo rijetki imaju toliko mašte da vraga očekuju upravo u kući njegova izumitelja i istodobno najvećega protivnika.)

Marcel Kreissel ustvrdio je za sebe da je zračno biće. Koje iz ptičje perspektive promatra sve i svakoga. Trenutačno

radi na zemljopisu ljudskih razdjeljaka, vrtloga na tjemenu i raznih frizura koje stručnjaku omogućuju tumačenje stvarne naravi svakoga vlasnika frizure.

Aurelia nije doista čula što joj on govori jer je bila odveć zauzeta čuđenjem time kako on to kaže. Kao da među njima postoji nesumnjivi sporazum kojemu su prethodili brojni objašnjavajući razgovori i sad im stoji na raspolaganju poput slatkoga i hranjivog ploda. Smjesta je bila spremna zagristi u taj plod. Naime, prvi je put u životu oči u oči susrela nekoga tko stanuje na tajanstvenome području čije je postojanje već dulje slutila i kojemu se nadala s one strane rođaka, prijatelja i poznanika, s one strane savjeta nastavnika i odgajatelja. Zbunjenost tonom i ponašanjem muškarca koji se predstavio kao Marcel Kreissel nije ju obeshrabrila, baš naprotiv, služila joj je kao potvrda da su uobičajeni plićaci iza nje i da su dosegnute dubine neznanih pustolovina. Napokon, mislila je. Jer o brođenju je ipak znala toliko da u plićaku ne plove veliki, brzi i ponosni parobrodi, a nije se osjećala rođenom za čamac na vesla.

Marcel Kreissel bio je dobar ljubavnik. To je jedno od osnovnih oruđa pokvarenjaka i između ostaloga omogućava žrtvama da se sebi ne čine tako jako prevarenima jer ipak bi milijuni ljudi dobrovoljno mnogo dali za to da nekoliko puta mogu klikatati u iskrenoj strasti.

Aurelia je kliktala sedam mjeseci. Od sredine veljače do sredine rujna. Onda je upoznala Oskara Sameka i kliktala s njim.

Lako je to napisati, ali za Marcela Kreissela to je bilo beskrajno udaljeno od svega što je uspijevao shvatiti. Naime, još nije ni počeo imati zaista loše namjere. Aurelia je tijekom cijeloga tog vremena bila tako nadarena slušateljica da je on više nego bilo kakvom podvalom bio oduševljen izmišljanjem uvijek novih priča. Čini se da se nije mogla nasititi slušanja njegovih pripovijesti, a on se nije mogao nagledati njezinih očiju. A kad bi se sjedinili, osjećao se kao da se spušta do dna njezina čuđenja, posve ispunjena rečenicom: Marcel Kreissel je predivan.

On se doduše već tijekom desetljeća naviknuo na vlastito djelovanje na žene jer ono je bilo osnova njegovih poslova. No uz Aurelijinu pomoć prvi je put do njega stigao odjek toga djelovanja koji je začarao i njega samog.

Kad se udubio u njezinu udubljenost doživio je pročišćenje ne postavši toga svjesnim i naposljetku izgubio srž idealnoga zlotvora: hladnokrvnost. Bila je to katastrofa, a pojava Oskara Sameka objavila ju je cijelome svijetu i polusvijetu.

Što navodi čovjeka da se iznenada odvrti od nekoga tko ne samo da mu nije učinio ništa, nego mu je dotad bio najveća svetinja i središte svijeta? Na to se mora odgovoriti da su u pitanju najsmješniji i najuzvišeniji razlozi. U našem slučaju bilo je to posve jednostavno: Aurelijino otkriće onoga što je i Marcel Kreissel otkrio na njoj: izvanredan učinak što su ga drugi doživljavali zahvaljujući svojem djelovanju na nju. Shvatila je da posjeduje dragocjenost, pa ju je htjela primijeniti na ljudima. To nije imalo nikakve veze s nimfomanijom. Nije već zato što je Aurelia stigla

tek do Oskara Sameka i još uopće nije znala da će se toga jednoga dana sjećati tek kao početka.

No Marcel Kreissel nije se mogao zadovoljiti samo uvidom da je u mladoj Talijanki probudio uspavane oluje. Ustrajao je na neispunjivome: sve bi opet trebalo biti kako je i bilo prije nego što se promijeni. Čak je molio i Boga da mu ispuni tu želju, a za njega je, kao što znamo, vjerovao ili da ga nema ili da je ravnodušan prema sudbinama prevarenih djevojaka i žena. No čini se da je Bog ravnodušan i prema sudbinama pročišćenih pokvarenjaka.

Tako je Marcel Kreissel upoznao mučnu ošamućenost ljubomornih ostavljenih ljubavnika. Onako kao što se samo jednim palcem pred okom može prekriti golemo Sunce, tako je njemu ljubomora prekrila cijeli svijet. Nije mu preostalo ništa osim neprekidne čežnje za Aurelijom, u koju je zarastao, pa mu je prijetila da će ga zgnječiti svojom težinom. Još je uvijek vjerovao da može vratiti ljubljenu, no tome gubitku osjećaja za stvarnost obično pripada i pogrešna procjena putne brzine osobe koja se udaljava. Čovjeku se čini da je još dohvatna dok ona iza obzora već priređuje slavlja u kojima ime napuštenoga više nema ni tračak značenja.

(1987.)

ŽENA NA ULAZU U PARK

Ja to više ne želim. Uništava me. Mrvi me. Jučer u podne bila sam tako umorna da sam se smijala bez razloga. Moje je lice sa mnom odjednom činilo što god je htjelo. To se događa zbog česte neodlučnosti.

Ništa mi ne predstavlja veći napor od življenja bez odluke. Uskoro više nema sredine i mora se sve spretnije uravnotežiti da ne padne. No otkud bi trebala doći jednoznačnost? Bilo bi lijepo da čovjek može ući u trgovinu i nešto naručiti bistro glave. Potreban mi je ili/ili, no sve što uspijevam smisliti jest ne samo ovo, nego i ono.

Zato jer je to istina: jedan je moja sreća, a i drugi je sreća. A dvostruka sreća čovjeka očito čini nesretnim. Ni sam Bog se nikada nije mogao odlučiti i sve je stvorio u tisuću inačica. Pogleda li čovjek samo dubokomorske ribe u gradskome akvariju, odmah mu je jasno kakav je Bog.

A baš bih ja trebala reći: evo, neka bude ovaj. Od milijarde muškaraca samo on. Ne znam može li se zaista voljeti dvojicu, no ne razdire čovjeka samo ljubav, nego i prisnost, moral, malodušnost, obziri i razbor.

Nisam se udala lakomisleno, nego sa željom da dosegnem vječnost. Bio mi je sve, pa i više od toga. A ruke su mu bile najnježnije, a kad je šutio bio je zanimljiviji nego kad su drugi pričali najluđe priče.

A sada, kad moram nešto potpisati, smeta mi što nosim njegovo prezime koje sam prije tako željela. Sramota je kako je vječnost ponekad kratka. Kako sebi mogu ikada više vjerovati kad moj sud, o kojemu sam mogla razmišljati godinama, nije izdržao.

Drugi je tako nepokolebljivo samopouzdan, i to mi se kod njega sviđa. To i njegova bezgraničnost. Nema nikakav konačni obris i ništa neodređeno. Kod njega čovjek gleda u veliku silu koja u sebi ima i nešto zastrašujuće jer predstavlja kraj svake udobnosti. No možda su svi ljubavnici takvi prije nego što se čovjek za njih odluči. Možda je to ono čime nas mame i što uspijeva samo u neodlučnosti.

Zaista nije lako. Isprva sam uvijek imala osjećaj da varam supruga s drugim, a sad već ponekad znam da drugoga varam s mužem.

Kakve su to uopće riječi: drugi i moj muž. Obojica su mi posve bliski, a često opet, nekoliko trenutaka poslije, posve su mi strani. Istina je da mi je ljubavnik češće stran od supruga. Njega i poznajem pet godina kraće.

No stranost ima i dobrih strana. Na mnogo toga čovjek nije pripremljen i sebe upoznaje u novim situacijama. Stranost je uvijek pretpostavka za avanturu, a bez avanture srce mi nije radosno. Unatoč tomu, često me usred avanture uhvati čežnja za domom. Mislim da ću, kad upoznam nekoga tko će moći objediniti poznato s avanturom, biti spašena.

To je tako lako, ali i teško.

Možda bih jednom trebala biti zaista slobodna. Uvijek sam iz jedne ovisnosti upadala u drugu. Od roditelja sam

prešla dečkima, od njih zaručnicima, od zaručnika supru-
gu, a sad od njega ljubavniku.

Nikada nisam naučila biti sama. Uvijek sam se bojala da samoća znači usamljenost. No nisam to sebi dokazala. Moja sestra tvrdi da čovjek može postati ovisan o samoći. Sa stalnim partnerom čovjek nije svjestan od koliko se ob-
zira i samoodricanja sastoje dvadeset i četiri sata, kaže ona.

A ako se osobnosti različito razvijaju, drugi to uvijek doživljava kao izdaju sporazuma za koji bi mogao jamčiti samo idiot. Zatim većina počne tajiti svoje duševne potrebe ili ih ostvarivati na račun drugih. Kaže sestra. No ona ima vrlo velik nos i prilično je debela, pa bi iz nje mogla progovarati i lisica kojoj je grožđe kiselo.

Dobri savjeti sve u svemu ne vrijede ni pišljiva boba. Čovjek se mora osloniti na osjećaj. Samo kad ne bi bilo toliko različitih vrsta osjećaja. Osjećaj pri buđenju, a on još uvijek spava pored tebe, nema nikakvih nakana i čudi se vlastitim snovima pred jutro. Osjećaj nedugo prije nego što ponovno vidimo nekoga tko nam je dugo nedostajao. Zamišljamo zvuk njegovih koraka i poznati pokret rukom po čelu. Osjećaj kad u kazalištu sa suprugom sjediš nekoli-
ko redova udaljena od ljubavnika, a glavni junak izgovara rečenice što ih je ljubavnik jučer naveo nakon što ste spo-
menuli dotični komad. Osjećaj. Osjećaj kad znaš da je sve neopozivo završilo i osjećaj dvije minute poslije kad znaš da neće završiti nikada i ne prije posljednjega daha. Osjećaj. Osjećaj pravi nagle zaokrete. Osjećaj je ćudljiv. A ipak, mora postojati neka nedodirljiva emocija, nepobjediva, nepokolebljiva i neodgodiva.

Ne znam treba li uopće o tome razmišljati jer s pravom osobom to ionako dolazi samo od sebe. Dođe li to na određen način po nas ili se mora skočiti iz velike visine da bi se uopće ikako moglo dodirnuti? Je li skakanje nehaj ili je nužno? To znamo tek poslije, ako to poslije uopće nastupi. Naime poznajem nekolicinu koji nisu preživjeli vlastitu hrabrost. To znači da su živjeli dalje, no nekako ih je silina razočaranja ugasila. Poput igrača koji je sve, ali baš sve, stavio na jedan broj, a ispao je drugi. Ili još gore: primijetio je da mu kasino uskraćuje priliku prijevarom. Ili pak ono najgore: u transu zamijeni igre. Drži se kao da igra rulet, a u pitanju su utrke pasa.

Mislim da trenutačno samo želim obeshrabriti vlastitu hrabrost. No imam li je uopće? Hrabrost? Moji su strahovi samo moji vlastiti, to znam. Kod hrabrosti nisam sigurna da nemam jedino onu koju mi on ulijeva. Čini se da je gospodin ljubavnik multimilijarder. A onda opet uopće nije. Ponekad se okameni na više sati i misli za sebe i nas da nismo ni za što sposobni. Tko povremeno ne dovede sve u pitanje, kaže, uskoro nema ni smisljena pitanja, a ni najmanje izgleda da na njih odgovori korisno.

Moj je suprug predvidljiv. To umiruje. Možda je to ono što se naziva stabilnom osobnošću. Kod njega čovjek gradi na čvrstome tlu. Ali s parcele onoga drugog ljepši je pogled.

Sve na što pomislim nepravedno je.

(1989.)

SKOK U NEBO

Ramón je bio najteži slučaj u psihijatrijskoj klinici u Cádiz. Nitko, pa čak ni direktor, nije ju inače zvao psihijatrijskom klinikom, nego su svi rabili izraz ludnica. Pacijente su nazivali vulkanima, ugašenima, u mirovanju ili aktivnima.

Ramón je bio stalno aktivan. Unutarnja stanja, uvjerenja i pretpostavke rigao je u svakome trenutku budnosti i nijedan lijek nije mogao zaustaviti sat njegova divljanja. Dakako da bi mu određene stvari privremeno obuzdale motoriku, navalu riječi i bješnjenje, ali samo onako kao što poklopac zapriječi izlazak pare, tako dugo dok ga pritisak ne odbaci. Veće doze tijelo mu ne bi moglo preraditi pa bi on često usred stalne iscrpljenosti i usporenosti ostalih pacijenata djelovao kao zastupnik njihove svekolike živosti.

Ramónova tegoba bio je dojam da ga se stotine puta na dan iznova presavija. Poput lista papira ili ubrusa kojega su se dočepale ruke iznimno nervozne osobe. Posvuda je osjećao neugodne pregibe i ni za čim nije žudio više nego za potpunom, nedinutom glatkoćom. Kao uzročnike toga sumnjičio je ili nedaleke stanovnike morske pjene ili izvjesnoga Louisa del Montea. Ramón je već često molio da ga prebace dublje u unutrašnjost zemlje, po mogućnosti u Seville, jer duga ruka duhova iz pjene ne seže tako daleko, a ni trgovac žitom del Monte ondje nema nikakvih interesa. No liječnici su mu želje odbili pa bi ponekad mislio da ga

njegovi mučitelji potplaćuju. Onda je Ramón pisao pisma španjolskoj kraljici, čije je dobro srce stajalo iznad svakog zakona, pa i liječničke svemoći, preklinjući je da ga podupre. No nikada ne bi dobio odgovor, a za to su jamačno opet bili krivi ili duhovi iz pjene ili del Monte koji su, kako je sumnjao, oko duševne ustanove poštarima postavili klopke.

To je grozno stanje trajalo već trinaest godina. Ispočetka su ga još posjećivali roditelji, poslije samo sestra i onda se svekolika rodbina rasplinula. Samo bi ih još povremeno nanjušio dok bi vjetar puhao iz smjera Afrike. Bila mu je zagonetka što ondje rade. Kao i to zašto sva jela imaju okus po vermutu. Ili zašto uvijek vidi cijeli Mjesec, čak i kad se ovaj prema kalendaru tek rađa ili nestaje. Nemoguće je da se njegova mašta s njim šali i još k tome najvećim dijelom s tužnim stvarima. Mogao bi prihvatiti da postoje različite stvarnosti. No liječnici tako ne misle. Njihov je poziv da ga stalno pokušavaju vratiti u vlastitu stvarnost i ondje ga usidriti. Mora mu uspjeti zauvijek im pobjeći.

Tako je Ramón potražio savjet kod skliskih stvari. Satima je promatrao i opipavao mokre ribe, sapun i ulje za podmazivanje. S ovima posljednjim jedne je noći prekrpio tijelo i počeo galamiti sve dok bolničari nisu uzburjani dojurili.

„Iskliznut ću vam,” vikao je, „više me ne možete zaustaviti!”

No bacili su preko njega pokrivač i konopcem zauzdali svežanj koji se trzao, pa je uskoro sve opet bilo po starom.

Prošli su mjeseci, a vrućina Andaluzije kuhala je jaja u guzicama kokoši, kako je to govorio kapelan. Mnogi su pacijenti

trljali leđa o hladne zidove samostana u koji su bili zatočeni. Jedan od njih našuljao se do krvi i na vapnu kojim su bili obijeljeni zidovi ostavio neobičnu crvenkastu šaru koju je Ramón protumačio kao ključ.

Time ću otključati raj, mislio je.

No niti je znao gdje je raj niti kako bi materijalizirao ključ. Udarao je glavom u fresku, nadajući se da će je na taj način prenijeti na sebe. Nije mu uspjelo. Zatim ju je izgrebao sa zida i pojeo i to je bila prva stvar u silno mnogo vremena koja nije imala okus po vermutu.

Sam je ključ raj, mislio je.

Sljedeće čega se sjetio bilo je da sebe zaključa uz pomoć toga raja. Nekoliko je puta rukom okružio iznad očiju, ušiju, usta i nosa. Sad ga je ključ potpuno odijelio od svijeta drugih.

„Nadam se da je tako”, uzdahnuo je.

Ramón je čekao hoće li ga presaviti, no ništa takvoga nije se dogodilo. Na vidiku nije bilo drugih pacijenata. Nije bilo ni liječnika ni bolničara. Nije vjerovao sreći i polako je brojio do deset tisuća. Tek je tada počeo vjerovati u preobrazbu. Bio je posve u sebi i pri sebi. Mora da mu je ključ raja ili bolje rečeno raj ključa tajnim putovima poslala španjolska kraljica. Htio joj je smjesta u svojem tijelu sagraditi dvoranu zahvalnosti. Najbolje odmah do slezene. A u jetri će ubuduće imati zvjezdarnicu i strpljivo putovati vlastitim žilama sve dok ne upozna i najudaljenije kutke svojega carstva, od glave do pete. Ramón je već upalio svjetla u dvorani zahvalnosti. Njihove zrake lomile su se u

bezbrojnim facetama brušenih zrcala koja su ograničavala prostoriju.

Iz svakoga očišta primjećivao je groteskno iskrivljenu kraljicu koja ga je udostojila vlastita pregleda poklona. Odsvud su se prema njemu pružali njezini prsti umotani u svilene vrpce. Poljubio ih je, ljubio ih je opet i opet, sve dok se svjetla nisu ugasila. Onda ga je pravilnost njegova bila bacila u trans i djetinjstvo mu se uzdignulo iz prošlosti. Bilo je sažeto u jednome jedinom doživljaju, a taj se doživljaj ponavljao kao da je sadašnjost ono doba, a ono doba sadašnjost:

S ocem sjedi na kamenoj klupi malene arene za borbu s bikovima u svojem rodnom mjestu. Druge je gledatelje zahvatilo oduševljenje kakvo Ramón još nije vidio. Bacaju u zrak šešire i kape. Grle se. Izvikuju riječi čije značenje ne razumije. Iznenada proključaju. To zvuči poput oluje koja zapuše u tisuće komada rublja. Drži ruke na ušima. Otac ga vuče za kosu.

„Gledaj onamo, idiote! Nemoj propustiti ni djelić sekunde! Ondje dolje, u areni, bori se El Cordobes, ljubimac svetaca, najhrabriji i najelegantniji nakon Manoletea. Venama mu teče krv bikova, pa zato njihove reakcije sluti bolje od bilo kojega smrtnika. Sveci su mu dali krv bikova jer se posvetio Božjoj slavi. Shvaćaš li, idiote?”

„Ne shvaćam, oče”, odgovara Ramón.

U tome trenutku muškarca u vezenoj odjeći, kojemu je upućeno očevo štovanje, zahvate rogovi bika i bace ga uvis, a svi zvukovi zamuknu. Vidi kako El Cordobes leti sve više i više. Krv matadora kiši po areni iz dviju svjetlucavih rana, a

Ramónov otac najvećim je dijelom skuplja u slamnati šešir. Junak se dalje uzdiže, ravno u Božju slavu, a Ramón to vidi i zaslijepjen je. Tjedan dana poslije prebace ga u ustanovu u Campo Verdeu. Majčin plač, monoton i popraćen jecajima, posljednji je znak koji računa pod djetinjstvo.

U noći nakon ponovnoga proživljavanja tih slika dugo je spavao, duboko i bez snova. Ujutro je ustao, zamolio da se smije istuširati i nakon što je odjenuo nedjeljno odijelo, srdačno se rukovao sa svakim koga bi susreo unutar ustanove. U doba ručka nisu ga mogli pronaći. Tražili su ga dva dana i dvije noći, no nestao je zauvijek. Jedan je pacijent tvrdio da je vidio kako se Ramón na njegove oči sagnuo, skočio uvis i odletio kroz strop, nesputan zakonima sile teže.

(1995.)

C. I K. - MONOLOG

Čovjek se rađa kao konobar. To nije zvanje nego stanje. Mentalitet, kako kaže g. Verosta, filozof, i to tako dobar da ga pozdravlja čak i gđa profesor Auer sa stola broj 14. Služiti – za to je potrebna veličina. Mudri vladari i konobari donose svijetu mir. Stvaraju područja u kojima je čovjek siguran od drugoga čovjeka, rekao je Verosta. C. i k. nam trebaju – carevi i konobari.

To je bila tajna i stare Monarhije. Posluga i vladari bili su naša snaga. Između toga u Austriji je uvijek zjapila tragična praznina. Kaže Verosta. Dobar se konobar ponajprije ne smije znojiti. Kažem ja. Da čovjeka ne uhvati jeza kad ga pogleda. Naprotiv, on treba ogladnjeti ili, ako je grof, treba osjetiti finiji oblik gladi, apetit.

U kavani su grofovi još uvijek grofovi, a brojni manji smakovi svijeta trebaju, molim lijepo, ostati pred vratima poput pasa. Ono što Verosta naziva stvarnošću općenito ne smije u lokal. Kao gost čovjek je ono čime želi da ga se smatra i meni je to u redu.

U ludnici je to slično, iako manje zadimljeno. O svakome koga poznajem dulje sve znam u dvjema inačicama. Poznato mi je kako kod gospode stvari stoje naizgled i zaista. Ne zato što bi me to zanimalo, nego zato što tijekom deset ili dvadeset godina svakome jednom spadne to naizgled i onda stoji pred nama takoreći ni u čemu osim

u gaćama stvarnosti i pripovijeda o ljubavnici koja ga je ostavila ili o četrnaest buhtla i sedam rakija koje bih mu trebao zapisati, a ne odmah naplatiti.

Devedeset posto svih stalnih gostiju jednoga dana prebivaju na ruševinama nekadašnjih planova i oduševljenja. Dvije trećine života onda su zabavljeni time da uz više ili manje truda sebi prikrivaju to da nisu uspjeli u onome što su si u prvoj trećini života obećali. Neki jednostavno zakopčano šute. Drugi si zakopčano nazdravljaju. Treći zakopčano govore i smiju se. No u svakome slučaju žele ostati potpuno zakopčani. Jer u nešto otvoreno može se zaviriti, možda čak do dna, a tada je s obmanom gotovo.

Ottokar Lamberger sa stola broj 3 pravi se primjerice mrtvim. Svake večeri satima nepomično sjedi i pilji u zid. Pucne prstima i naruči Fernet-Brancu. Progovori tek kad odlazi: „Bilo je lijepo ne biti ovdje.”

Više me ništa ne čudi, i to odavno. Vidio sam kako nastaju i umiru deseci brakova. Od prvoga flerta do posljednja dva decilitra *Gumpoldskirchnera* koja mu ona pljusne u lice. Uza svu skromnost moram reći da imam sjajan nos za parove koji jedan drugomu ne odgovaraju. Ponekome bih mogao reći: gospodine, zar ne slutite da će vas način kako vam gospođa popravlja kravatu od danas do sutra natjerati u ludilo? Na mojemu mjestu potrebno je mnogo smisla za suzdržanost i gotovo sam uvijek u pravu.

Slutnje dobroga konobara sežu duboko u vidovnjaštvo. Katedralnome propovjedniku Zedlitzu točno sam predvidio lom noge. Međutim, pijan je najavio da će za pola

sata s vrha spomenika žrtvama kuge na Grabenu otpjevati Brucknerov *Te Deum*.

Nisu pijanci najgori. Njihove grubosti čovjek barem ne mora uljudno podnositi. Može se braniti jer će oni do idućega dana ionako sve zaboraviti. Najgori su trijezni zlostavljači koji misle da će ih se smatrati gospodom ako se postave kao gazde. Njih u mislima tako vjerno šamaram da sam se već dvaput, potpuno zbunivši dotičnoga, glasno ispričao i ubrusom mu s brade obrisao nevidljivu krv.

Liječnik mi je rekao da mi je radno mjesto nezdravo. A ja se razbolim samo na odmoru, na suncu i svježemu zraku. Liječnici nemaju mašte i naivni su. Misle da postoji samo jedno zdravlje, a brojne različite bolesti. No postoje i bezbrojne vrste zdravlja. Čovječja ribica primjerice, presretna je u okolišu koji bi kolibrija ubio za pet minuta. Postoje Tibetanci koji bos hodaju po snijegu i pritom sišu sigu da bi se ohladili, ali i stanovnici zemalja oko ekvatora koji za pasje vrućine u Beču cvokoću zubima jer im je tako hladno.

Za unutarnju orijentaciju potrebna mi je para automata za kavu i smrad pušača koji pale cigarete jednu na drugu. Zdrav se može biti samo onda kad je čovjek veseo. Za mene dakle ne postoji ništa zdravije od takozvanoga nezdravog.

Šegrt Kottula, koji je žilavi potsdamski došljak, treba se samo jedno jutro šetati po životinjskome rezervatu u Lainzu, i već navečer ima takve prištevne da bi ga se mirne savjesti moglo pustiti da servira samo s velom.

Kottula je uopće samo naivni i potpuno propali gazdaričin pokušaj da Prusa presadi u srce Beča. Tu ga ne može spasiti nikakva marljivost, toga Hans-Günthera Kottulu.

Jedni drugima ostajemo zagonetkom: Nijemci i Bečani. Tu se ništa ne može ni naučiti. Samo se možemo čuditi jedni drugima. Zapravo je nezamislivo da smo susjedi jer svaki Turčin ili promukli gondolijer bliži su mi od diplomiranoga inženjera iz Bremena ili kakvi već inače odrješitim glasom kod nas naručuju kavu.

Verosta kaže da Nijemci dolaze u Austriju kao u bordel po nehajnost, smijeh i druge lijepe osjećaje i blaženstvo koje im uskraćuje vlastita zemlja. Ovdje uživaju i zapravo su poslušni, a kad krenu kući zbog toga su nelagodni sami sebi, stide se zbog podcikivanja i rugaju se svojim doživljajima, onako kao što glupani ružno govore o kurvama kod kojih su se upravo oslobodili vlastite turobnosti.

Verosta većinu stvari zna vrlo točno, ali zapravo, čini mi se, ne zna što bi s tim započeo. Nadmudraci su ipak nešto posve drugo od natkonobara. Važna je sposobnost uporabe. Moj kolega, Kurti Krautmann, priličan je idiot, osim u pogledu kladenja na konje. On iz izraza lica džokeja na zagrijavanju može zaključiti je li potkupljen ili nije. Ono što tako zaradi dostatno mu je za preživljavanje i za to da ponekad ljudima poput Veroste nešto posudi, što onda namjerno zaboravlja.

Ja više pazim na novac jer imam određene planove. Čovjek bez planova zapravo je već u lijesu. Jedan mi je Senegalac pripovijedao da u cijelome Senegalu nema ni jedne jedine gostionice s bečkom kuhinjom. Pa zamislite. Tako velika zemlja bez palačinki i plućica s okruglicama. Ondje bi se dao zaraditi cijeli imetak. A protiv žeđi: bečka voda iz planinskih izvora. Napunim je u kupaonici u boce

i ondje onda mrtav-hladan prodajem bocu po dvadeset šilinga. Samo to treba napraviti. Učiniti.

Jednako kao što sam prekrasnu gospođu Canovu sa stola broj 11 jednom morao pitati bi li sa mnom išla pogledati zbirku minerala u Prirodoslovnom muzeju. Vjerojatno će se nasmejati i odbiti. No možda se nasmije i pristane. Zato jer je iznenadi što kažem zbirka minerala, a ne Flotten-Kino, Stadtpark ili Volksoper. Možda misli: on doduše jest konobar, ali osjećajni je od mojega supruga, čuvenoga rendgenologa.

Zbirka minerala doista je neusporediva. Izgleda mi kao draguljarnica za anđele. U srpnju ili kolovozu za lijepih dana Sunčevo svjetlo u dvorani s gorskim kristalima iz kamenja izvlači sjaj i svjetlucanje da se čovjeku čini kako je netko pokrenuo veliku vrteću kuglu sa zrcalima iz varijetea *Ronacher*.

I u Josephinum odlazim rado. Ta zbirka staklenih i voštanih tijela koja je car Josip u doba baroka dao načiniti da bi liječnici na njima učili. Čovjek i ne sluti kakav je tijelo labirint te da najkraći put od slezene do desnoga koljena vodi preko srca. Kad bi čovjek sebi nekih dana mogao pogledati u crijeva, tako bi se uplašio da bi možda pozvao i policiju, kaže Verosta.

Josephinum međutim nije pogodno mjesto za prvi susret s gđom Canovom jer vodstvo pri razgledu građe kostiju, krvožilnoga sustava i organa jedina su stvar koju joj jamačno može ponuditi i rendgenolog. Pri osvajanju važno je ono jedinstveno, kaže Verosta. Onaj tko se najviše razlikuje od ostalih muškaraca najmanje je dosadan. Zbog toga su

tolikim ženama razbojnici, ubojice i milijunski prevaranti draži i u prolazu nego ravnatelji škola i glavni knjigovođe na potpunome raspolaganju. Jedino što to ne priznaju, kaže Verosta. Ja ću sad u svakome slučaju oprati ruke i onda pitati gđu Canovu.

(1990.)